

گزارش نگاری

علی اکبر قاضی زاده

ویراست دوم / چاپ دوم

دفتر مطالعات و برنامه ریزی رسانه‌ها

۱۳۹۰

قاضی زاده، علی اکبر، ۱۳۲۸ -
گزارش نگاری / علی اکبر قاضی زاده
[پویراست ۲]
تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، دفتر مطالعات و توسعه رسانه‌ها، ۱۳۹۰،
ص. ۲۵۴
ISBN 978-964-9934-11-2
فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.
کتابنامه.
گزارش نویسی.
ایران. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، دفتر مطالعات و توسعه رسانه‌ها.
۸۰۸/۰۶۶ LB ۲۳۶۹ / ق ۲۴ گ ۴
کتابخانه ملی ایران
م ۹۰-۲۵۰۲۲۴۱

دفتر مطالعات و برنامه ریزی رسانه‌ها
وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

گزارش نگاری

علی اکبر قاضی زاده

چاپ دوم: ۱۳۹۰ شمارگان: ۱۵۰۰ نسخه قیمت: ۳۵۰۰ تومان
لیتوگرافی، چاپ و صحافی: سازمان چاپ و انتشارات اوقاف

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۹۹۳۴-۱۱-۲ ISBN: 978-964-9934-11-2

www.rasaneh.org

e-mail: info@rasaneh.org

تهران: خیابان شهید بهشتی، خیابان پاکستان، کوچه دوم، شماره ۱۳

تلفن: ۸۸۷۳۰۴۱۳ و ۸۸۷۳۵۴۳۹، دورنویس: ۸۸۷۳۰۴۷۷

فهرست مطالب

۷۱	شاهدان عینی	۷	یادداشت ناشر
۷۲	صاحب‌نظران (آگاهان)	۹	مقدمه چاپ اول
۷۳	کارکردهای مصاحبه در گزارش	۱۳	مقدمه چاپ دوم
۷۵	مصاحبه گزارشی و مصاحبه چالشی	۱۵	۱. کلیات
۷۶	مصاحبه تلفنی	۲۸	در مطبوعات
۷۹	تحقیق / اطلاعات (مطالعه)	۳۹	۲. گزارش چیست؟
۸۱	تعادل در گزارش	۴۱	مفهوم گزارش
۸۳	طراحی گزارش	۴۵	تعریف گزارش
۸۴	راه‌اندازی	۴۸	گزارشگر کیست؟
۸۹	۴. ساختار گزارش	۵۴	یک مقایسه
۹۰	ورودی	۵۵	مقایسه خبر و گزارش
۹۰	ویژگی‌های ورودی	۵۷	شباهت‌های خبر و گزارش
۹۱	انواع ورودی	۵۷	منشأ گزارش
۹۷	تقسیم‌بندی دیگر	۵۹	۳. ارکان گزارش
۱۰۲	بدنه، پایان‌بندی	۶۰	گزینش موضوع
۱۰۳	شیوه روایی	۶۶	مشاهده
۱۰۸	شیوه وصفی	۶۹	گزارش نشسته
۱۱۰	ساختار صحنه به صحنه	۷۱	مصاحبه
۱۱۱	ساختار مصاحبه محور		
۱۱۳	ساختار دو خط موازی		

۱۸۱	واترگیت	۱۱۵	ساختار تعلیقی
۱۸۶	نقش ناشران	۱۱۸	ساختار نمونه پردازانه
۱۸۷	شیفته شدن	۱۲۲	پایان بندی
۱۹۱	۸. گزارش تخصصی	۱۲۳	ربط میان ورودی و پایان بندی
۱۹۲	گزارش هنری	۱۲۹	۵. تدوین گزارش
۱۹۴	گزارش از حادثه	۱۳۴	جمله انتقالی و جمله توصیفی
۱۹۷	گزارش اقتصادی	۱۳۷	حاشیه نوشتن
۲۰۰	در سایت‌ها	۱۳۸	منابع موهوم (ارجاع کور)
۲۰۴	گزارش در انواع رسانه	۱۴۱	۶. انواع گزارش
۲۲۵	۹. گزارش و ادبیات	۱۴۳	گزارش‌های کوتاه
۲۳۰	ذهنیت و عینیت	۱۴۷	گزارش‌های بلند
۲۳۳	۱۰. نکته‌ها	۱۴۸	۱. گزارش از پدیده
۲۳۳	منبع	۱۵۹	۲. گزارش از رویداد
۲۳۹	منابع غیر قابل اعتماد	۱۶۴	۳. گزارش‌های خاص
۲۴۰	کمک به منبع درمانده	۱۶۶	۴. گزارش پوششی
۲۴۴	تشریح گزارش	۱۶۹	۵. گزارش شرح و تصویر
۲۴۶	عکس گزارش	۱۷۱	۷. گزارش پیگیرانه
۲۴۹	گزارشگری توسعه		نظریه نظارت رسانه‌ها بر منافع
۲۵۱	کلیشه‌ها	۱۷۳	عمومی
۲۵۳	منابع	۱۷۴	سنت گزارش پیگیرانه
		۱۷۵	پیشینه گزارش پیگیرانه
		۱۷۸	انواع گزارش پیگیرانه

یادداشت ناشر

گزارش، از مهارت‌های مهم در حرفه اطلاع‌رسانی است. گستردگی این مهارت و جاذبه‌های فراوانی که در این رشته از کار روزنامه‌نگاری می‌توان سراغ کرد، گروه‌های پرتعدادی از جوانان را به آموختن ریزه‌کاری‌ها و بایسته‌های این مهارت جذب می‌کند. صاحب‌نظران علوم ارتباطات و روزنامه‌نگاری اعتقاد دارند، گزارش به سبب نیاز به کشف، داشتن جاذبه‌ها و به‌خاطر گستردگی آموزه‌ها و عرصه‌ها، در جذب مخاطبان به رسانه‌ها نقش بی‌بدیلی دارد. این مهارت به دلیل کاربرد زبان بی‌تکلف و ورود به عرصه‌های پنهان در جهان پیرامون، مخاطب را با دنیای پرجاذبه ناگفته‌ها و ناشنیده‌ها آشنا می‌کند. به‌علاوه گزارش، روشنگر نکته‌هایی است که در عرصه‌های دیگر مهارت‌های خبری، دست‌نیافتنی است.

گزارش از سویی مجموعه دیگر مهارت‌های اطلاع‌رسانی است و از سوی دیگر نزدیک‌ترین عضو غیرادبی، در عرصه ادبیات به‌شمار می‌آید. این وابستگی به اندازه‌ای است که تمامی آموزه‌ها و تجربه‌های داستان‌نویسی، غیر از وارد کردن عنصر خیال، در این مهارت، امکان اجرا دارد. تا جایی که میزان اثرگذاری گزارش‌های رسانه‌ای را با اثر مشابه در آثار ادبی قابل مقایسه دانسته‌اند.

با چنین ملاحظه‌هایی جای خالی متنی که بتواند این علاقه‌مندان را با رمز و رازهای گزارش‌های خواندنی و موفق آشنا کند، احساس می‌شد. چاپ اول این کتاب در سال ۱۳۸۷ با استقبال علاقه‌مندان روبه‌رو شد و انتشارات دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی رسانه‌های وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی را بر آن داشت تا در تدارک چاپ دوم این متن باشد. همزمان، مؤلف کتاب آمادگی خود را برای اصلاح، تجدیدنظر و افزودن نکته‌هایی تازه به متن نخستین به این دفتر اعلام کرد. بنابراین کوشش شده است چاپ دوم کتاب، نسبت به چاپ نخست، پیراسته‌تر و کامل‌تر به دست خوانندگان برسد.

کتاب گزارش‌نگاری که اینک به یاری خداوند، چاپ دوم آن به دانشجویان، صاحب‌نظران و علاقه‌مندان تقدیم می‌شود، از متن‌هایی است که می‌توان برای روزنامه‌نگاران علاقه‌مند به کار گزارشگری، گزارشگران و دیگر اهالی روزنامه‌نگاری مفید باشد.

ویژگی مهم متن حاضر، تنوع آموزه‌های مربوط به گزارشگری، به دست دادن نکته‌هایی که گزارشگر در میدان عملی این مهارت به آن‌ها نیاز دارد و ارائه نمونه‌های فراوان و کافی از زمینه‌هایی است که در هر بخش عرضه می‌شود. نویسنده کوشیده است مباحث نظری را به آثار دیگر واگذارد و این کتاب را بیشتر به زمینه‌های عملی و کاربردی اختصاص دهد.

دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی رسانه‌ها امیدوار است به تدریج آثار متنوع‌تر و کاربردی‌تری را در عرصه مهارت‌های رسانه‌ای به اهل نظر تقدیم کند. در این راه از تمامی اندیشمندان و صاحب‌نظران علوم ارتباطات و روزنامه‌نگاری برای همکاری عالمانه در این عرصه دعوت می‌کنیم. نیز از خداوند برای تمامی کسانی که در راه گسترش دانش در جامعه تلاش می‌کنند، آرزوی توفیق و سرافرازی داریم.

محمد مهدی انصاری

مدیرکل دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی رسانه‌ها

مقدمه چاپ اول

پایه نخستین ساختار این کتاب در اوایل دهه ۷۰ شکل گرفت. برای کلاس‌های گزارش‌نویسی نیاز به یک جزوه راهنما بود و ناچار مجموعه‌ای از گفتنی‌های مربوط به این مهارت روزنامه‌نگاران را به دست دانشجویان رساندم. آن راهنمای مکتوب، سه یا چهار بار ویراسته و پیراسته شد و اینک شکل آخرین آن. دوره به دوره و سال به سال چیزی بر آن افزودم یا کم کردم؛ با این فکر که هرچه بیشتر قابل استفاده باشد. این بازخوانی‌ها و بازسازی‌ها هم در پی آشنایی با آثار دیگران - داخلی و خارجی - تجربه‌های تازه و بازنگری در دیدگاه‌های پیشین صورت گرفت. این ساختار هم، هنوز تا یک منبع آرمانی فاصله‌ها دارد.

با آنکه تردید ندارم این کار از لغزش و کاستی تهی نیست، امید دارم صاحبان اندیشه و نظر آن لغزش‌ها و کاستی‌ها را به زبان دانش و به مدد تجربه‌های گران‌سنگ خود، با نویسنده در میان گذارند. اقرار می‌کنم که در تدوین این کتاب، از تمام کوشش‌های عالمانه پیشینیان سود برده‌ام و اگر کتاب را اعتباری باشد، به دلیل سود بردن از آن کوشش‌هاست.

گزارش‌نگاری کار پررمز و رازی است که نیاز فراوانی به کار بر روی قابلیت‌ها و آموخته‌های پیشین گزارشگر دارد. همگان می‌توانند گزارشگر باشند، اما گزارشگر موفق کسی است که پنجره ذهن را بر هوای تازه بیرون بسته نگه ندارد، رنج هر روز بیش دانستن را برای خود پذیرفتنی بینگارد و از این رنج احساس سرخوشی کند.

از دیدی دیگر، گزارش روایت هنرمندانه و همراه با آگاهی از هر پدیده، رویداد یا جریان ماندگار در پیرامون ماست که مخاطب آن را بپذیرد، باور کند یا از آگاهی آن احساس شگفتی کند. چنین محصولی از کار حرفه‌ای اطلاع‌رسانی به شرطی به دست می‌آید که گزارشگر کشف را دوست داشته باشد، بتواند استدلال کند، قلمی سبک و با طراوت به دست بگیرد و نیک و بد جهان پیرامون برای او تفاوت کند.

نیز گزارش روایت تجربه‌هایی است که گزارشگر از سر گذارنده به همین اعتبار نخست باید تجربه کرد و سپس آن تجربه‌ها را هرچه اثرگذارتر به مخاطب باز رساند. به زبان ساده‌تر گزارش مهارتی است آمیخته با کشف و قدرت بازآفرینی دریافت‌های به دست آمده از کشف.

این برداشت درستی است که رسانه، به خبر رنده است. اما این هم واقعیت دارد که همان رسانه زنده، به مدد گزارشش نفس می‌کشد و به پویایی می‌رسد.

گزارش مهارتی است که خبرنگار بیش از عرصه‌های دیگر امکان بروز قابلیت‌های خود را می‌یابد. در این رشته از مهارت‌های رسانه‌ای، خبرنگار میزان پایداری و توانایی خود، حد و حدود قدرت دریافت خود از زاویه‌های پنهان مانده و میزان توانایی خود در انتقال هرچه اثرگذارتر دریافت‌های خود را به آزمون می‌گذارد.

در جهان رسانه‌ها، گزارشگران را بیش از دیگر همکاران نماد و

شاخص هر رسانه می‌دانند. حضور گزارشگران در صحنه‌های پرجاذبه، آنان را در مدار توجه مخاطبان قرار می‌دهد. تا آنجا که نام هر رسانه، با نام گزارشگران نامدار آن رسانه گره می‌خورد. از نگاه بیرونی، اگر روزنامه‌نگاری برای جوانان جاذبه‌ای داشته باشد، بخشی به سبب همین پویایی و زنده بودن حرفه گزارشگری است.

در دهه‌های اخیر کوشش‌هایی برای توضیح عرصه‌های روزنامه‌نگاری از سوی استادان و صاحب‌نظران، صورت گرفته است؛ از جمله در مهارت گزارش. در این کتاب تلاش کرده‌ام تمام زمینه‌های مربوط به گزارش و گزارشگری را توضیح دهم، سعی کرده‌ام کتاب، از نظر نمونه‌ها و مثل‌ها و نظیرها غنی باشد و کوشش داشته‌ام که نکته‌ای بدون توضیح در کتاب نباشد.

حاشیه‌ها را برای توضیح نام‌ها، واژه‌ها و رویدادهایی به کار گرفته‌ام که در متن نبود. نیز سعی داشته‌ام که در توضیح نکته‌ها در متن کتاب هم از زبان گزارشگری فاصله نگیرم. فهرستی از منابع مهم‌تر که برای تدوین این مجموعه، از آن‌ها بهره گرفته‌ام، در پایان آوردم تا برای خواننده علاقه‌مند، امکان پی‌جویی بیشتر باشد.

از مسئولان دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی رسانه‌ها به‌خاطر فراهم آوردن امکان انتشار کتاب و به سبب زحمت فراوانی که برای هرچه بهتر آماده شدن آن کشیدند، سپاسگزارم. امید آنکه دانشجویان، علاقه‌مندان و دانشوران گرامی، این کوشش را مفید ارزیابی کنند و آن‌را در خور ارائه راهنمایی خردمندان خود ببینند.

مقدمه چاپ دوم

در کتاب گزارش‌نگاری کوشیده‌ام تا آگاهی‌های لازم‌تر و فوری‌تری را دربارهٔ مهارت والا و پر جاذبه گزارشگری به دست دهم. مثل دیگر کوشندگان، این ادعای خام را ندارم که تمام نکته‌های مربوط به این مهارت را جمع آورده‌ام و این متن، در عرصه گزارش‌نویسی چیزی را فرو نگذاشته است. در چاپ اول فروتنانه از اهل نظر درخواست کردم که لغزش‌ها و کاستی‌های متن را بزرگوارانه به من هدیه کنند و در این چاپ نیز صادقانه همان را تمنا دارم.

جایی عرض کرده‌ام که دانش روزنامه‌نگاری همیشه و همواره رو به تکامل دارد، اما هرگز نمی‌توان ادعا کرد که جایی کامل شده است. بر این اعتقادم که این حرفه و این دانش هنوز در کشور ما راه‌های نرفته بسیار دارد. چاره‌ای جز این نمی‌بینم که اندیشه‌ورزان این دانش به کمک جوانان پرتalگیزه و پویایی که هر روز از راه می‌رسند، در هر عرصه و هر مهارت تجربه‌ها و دریافت‌های خود را در معرض داوری یکدیگر بگذارند و زمینهٔ رشد هرچه بیشتر این حرفه را مهیا کنند.

این کتاب، چهارمین مستنی است که این خدمتگزار در زمینه گزارش‌نویسی تقدیم اهل نظر می‌کند. همچنان اما انتظار دارم از سوی مراجع و دانشکده‌های روزنامه‌نگاری و ارتباطات این کوشش‌ها را در خور اعتنا ارزیابی کنند یا دست کم کاستی‌های این کوشش‌ها را تذکر دهند. این امید بزرگ را همچنان در دل نگاه خواهم داشت. گو اینکه در سه سال گذشته بسیاری از عزیزان صاحب‌نظر این کتاب را مفید دانسته‌اند و با نظر بزرگوارانه‌ای که داده‌اند، من را در ادامه این راه دلگرم کرده‌اند.

در چاپ دوم این کتاب کوشیدم تا برخی لغزش‌ها را برطرف کنم و نکته‌هایی مفید بر متن اول بیفزایم. عمری اگر بود، در چاپ‌های بعدی هم مایل هستم این روش را ادامه دهم. امید آنکه استادان ارجمند روزنامه‌نگاری، روزنامه‌نگاران، دانشجویان و علاقه‌مندان بتوانند از این متن بهره ببرند. چنین اگر باشد، این خدمتگزار به والاترین پاداش‌ها دست یافته است.

کارکنان و مسئولان دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی رسانه‌ها در چاپ نخست و چاپ حاضر نهایت همکاری و همراهی را با نویسنده کرده‌اند. لازم می‌دانم این همه لطف و همراهی را سپاس گویم. از صمیم دل امیدوارم که این کوشش‌ها برای نسلی که اکنون بار پرمسئولیت و دشوار روزنامه‌نگاری را بر دوش دارند و نسلی که در راهند، مفید باشد.

علی‌اکبر قاضی‌زاده

تابستان ۱۳۹۰